

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2019 metai

2

LI

Vilnius 2019

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2019

2

Vilnius 2019

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2019

2

Vilnius 2019

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Cepreij B. ПОЛЕХОБ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondelije, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2019
© Straipsnių autoriai, 2019

DOMININKAS BURBA

(Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija)

ARNAUD PARENT

(Mykolo Romerio universitetas)

**ŠEIMYNNIS KONFLIKTAS XVIII AMŽIAUS VILNIUJE:
BANDYMAS NUNUODYTI PROFESORIŲ
ŽANĄ EMANUELĮ ŽILIBERĄ 1782 M.**

ANOTACIJA Straipsnyje analizuojamas vieno žymiausių XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje gyvenusių ir Lietuvos vyriausioje mokykloje dėsčiusių mokslininko botaniko prancūzo Žano Emanuelio Žilibero gyvenimo epizodas – bandymas jį nuuodyti 1782 m. Remiantis teisminėmis bylomis ir profesoriaus bei jo žmonos asmenine korespondencija, atkuriamos pasikėsinimo detalės ir reakcija į šį įvykį.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Vilnius, Lietuvos vyriausioji mokykla, Žanas Emanuelis Žiliberas, nuodijimas, šeimos konfliktai, teismo bylos, apklausos, studentai.

ANNOTATION. The article analyses an episode in the life of Frenchman Jean-Emmanuel Gilibert, professor of natural sciences, who in the 18th century resided in the Grand Duchy of Lithuania and lectured at the Principal School of Lithuania, namely – an attempt to poison him in 1782. Based on the court files and the personal correspondence between the Professor and his wife, details of the incident and the reaction of those involved are reproduced.

KEYWORDS: Grand Duchy of Lithuania, Vilnius, the Principal School of Lithuania, Jean Emmanuel Gilibert, poisoning, family conflicts, court files, inquiries, students.

Įvadas

Retas Vilniaus universiteto profesorius XVIII a. pabaigoje buvo toks kompetentingas ir tiek daug nuveikė Vilniaus ir visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mokslo labui kaip Žanas Emanuelis Žiliberas (*Jean-Emmanuel Gilibert*, 1741–1814). Atvykęs iš Prancūzijos, jis dirbo Gardine, šiame mieste įkūrė ligoninę ir medicinos mokyklą, vėliau tęsė pradėtus darbus Vilniuje. Šis mokslininkas padėjo pamatus Lietuvos botanikos mokslo, kurio pradininku jis faktiškai ir buvo, raidai. Pažymėtina, kad puikūs šio mokslininko bei vėliau dirbusių jo kolegų darbų rezultatai išryškėjo gana greitai, ir Ž. E. Žilibero, Stanislovo Jundzilo (*Stanisław Bonifacy Jundziłł*, 1761–1847), Juozapo Jundzilo (*Józef Jundziłł*, 1794–1877), Jono Frydricho Volfango (*Jan Fryderyk Wolfgang*, 1776–1859) ir Stanislovo Batys Gorskio (*Stanisław Batys Górski*, 1802–1864) darbai „Vilnių padarė stambiu botanikos centru“¹. Turėjęs išvykti iš Lietuvos, Ž. E. Žiliberas paliko gausią biblioteką Vilniaus universitetui². Kitas svarbus šio prancūzų mokslininko bruožas – jo palankumas vietinei visuomenei, nors pačiam teko sunkūs išbandymai: darbas universitete ilgai buvo neįvertintas, ne kartą teko nukentėti nuo vietinių pavyduolių bei intrigantų. Kitaip nei kai kurie kiti iš Vakarų Europos atvykę mokslininkai, Ž. E. Žiliberas savo darbuose ir asmeniniame gyvenime nedemonstravo atviros arogancijos, netgi paniekos vietiniams gyventojams ir kraštui, kokia aiškiai atsispindėjo, pvz., Johano Georgo Forsterio (*Georg Johann Forster*, 1754–1794) korespondencijoje³ ar kiek vėliau gyvenusio Jozefo Franko (*Joseph Frank*, 1771–1842) atsiminimuose⁴.

Dėl savo nuopelnų ir reikšmės įvairių epochų darbuose apie Vilniaus universiteto istoriją Ž. E. Žiliberas pristatomas gana plačiai ir palankiai⁵. Jo amžininkas S. B. Jundzilas atsiminimuose su liūdesiu minėjo, kad šio mokslininko Vilniaus akademinė bendruomenė neįvertino⁶. Mokslinėje literatūroje daugiausia dėmesio skirta jo kaip moks-

¹ K. Jankevičius, A. Lekavičius, Įžymus Lietuvos gamtininkas Jurgis Pabrėža, *Jurgis Pabrėža (1771–1849)*, ats. red. V. Petrauskas, Vilnius, 1972, p. 4.

² J. Lelweliš, *Dvejetas bibliografinių knygų*, t. 2: *Antrosios bibliografinės knygos*, iš lenkų kalbos vertė A. Baliulienė, parengė A. Braziūnienė, V. Račius, Vilnius, 2015, p. 135.

³ *Georgo Forsterio laišakai iš Vilniaus*, sud. J. Kilius, Vilnius, 1988.

⁴ J. Frank, *Vilnius XIX amžiuje: atsiminimai*, kn. 1, iš prancūzų kalbos vertė G. Dručkutė, Vilnius, 2013.

⁵ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. 2, Kraków, 1899–1900, s. 111, 133–134, 144; t. 3, s. 174–175; *Vilniaus universiteto istorija*, t. 1: *1579–1803*, ats. red. V. Merkys, Vilnius, 1976, p. 231, 232, 246, 247, 253, 254, 260–265, 281; *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*, ats. red. A. Bumblauskas, Vilnius, 2012, p. 409, 427; *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto turtai istorijos skersvėjuose (XVI–XXI amžiai)*, ats. red. V. B. Pšibilskis, Vilnius, 2016, p. 125, 141, 187–188, 197, 201–202, 208, 271–276.

⁶ S. B. Jundziłł, *Pamiętniki życia*, wyd. A. M. Kurpiel, *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*, Kraków, t. 13, 1914, s. 45–46.

lininko ir pedagogo veiklai. Svarbu, kad pasirodė ne tik publikacijų, kuriose tiriama mokslinė Ž. E. Žilibero veikla⁷, bet į lietuvių kalbą išverstas ir paskelbtas Ž. E. Žilibero veikalas apie Lietuvos kaimo ekonomiką⁸. Į Ž. E. Žilibera, kaip gamtos mokslų atstovą, dėmesį atkreipė ir šiandienos Lietuvos botanikai⁹. Baltarusijos istorikas Fiodoras Ignatovičius taip pat rašė apie šio mokslininko, kaip mediko, nuopelnus Gardine¹⁰. Ukrainos mokslininkai publikavo šios šalies archyvuose išlikusį Ž. E. Žilibero surinktų augalų herbarą¹¹.

Visgi norint atskleisti asmenybę ir jo gyvenimo epochą plačiau, būtina žinoti ne tik jo viešąją, bet ir privačią gyvenimo pusę. Tam būtini šaltiniai – korespondencija, memuaristika, finansinės, ekonominės veiklos dokumentai, o kartais netgi teisminės bylos. Taip susiklostė, kad Ž. E. Žiliberas pateko į gana nemalonią istoriją, kuri smarkiai apkartino mokslininko gyvenimą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje ir paskatino iš jos išvykti. Tik per stebuklą mokslininkas išvengė nuuodijimo. Tai vyko šeimos rate ir galbūt todėl, nors šis atvejis žinomas, literatūroje apie jį rašyta nedaug. Vieni pirmųjų autorių, minėjusių šią situaciją, buvo Vilniaus medicinos istorijos tyrinėtojas Adamas Adamowiczius¹², Vilniaus universiteto istoriografas Józefas Bielińskis¹³, šių dienų Lenkijos mokslininkas Piotras Daszkiewiczus¹⁴, Vilniaus istorijos tyrėjas Witoldas

⁷A. Parent, Gydytojo botaniko Žano Emanuelio Žilibero pastebėjimai apie XVIII a. pabaigos lietuvių valstietijos gyvenimą, *Liaudies kultūra*, 2014, nr. 3, p. 44–52; to paties, From the Montpellier Faculty of Medicine to the Grodno Royal School of Medicine: how Dr. Jean-Emmanuel Gilibert Applied Medical Vitalism to Heal his Lithuanian Patients, *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: iššūkiai, laimėjimai, netektys*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2016, p. 210–237; to paties, Prancūzų gydytojų medicinos mokslo paveldas Lietuvoje XVIII a. paskutiniame ketvirtyje (Jeanas-Emmanuelis Gilibert'as, Nicolas Regnier, Jacques'as Briotet), ten pat, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: valstybė, kultūra, edukacija*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2015, p. 122–146.

⁸Ž. E. Žiliberas, Lietuvos kaimo ekonomikos aprašymas, iš prancūzų kalbos vertė A. Parent, *Liaudies kultūra*, 2014, nr. 3, p. 48–52.

⁹A. Skridaila, Vilniaus universiteto Botanikos sodas ir mokslas jame 1781–2006 metais, *Mokslas Gamtos mokslų fakultete: ketvirtosios mokslinės konferencijos, vykusios 2006 m. lapkričio 23–24 d., pranešimai*, sud. O. Rukšėnas, Vilnius, 2006, p. 118–128; S. Žilinskaitė, Vilniaus universiteto Botanikos sodas Pilies gatvėje, *Sodo spalvos*, 2012, nr. 3, p. 76–79.

¹⁰Ф. Игнатович, Ж. Э. Жилибер и гродненская медицинская академия (к 270-летию со дня рождения), *Журнал Гродненского государственного медицинского университета*, 2011, № 2, с. 85–90.

¹¹Н. Н. Шиян, Л. В. Завьялова, О. М. Оптасюк, *Гербарий Жана Эммануэля Жилибера*, Киев, 2013.

¹²A. Adamowicz, *Krótki rys początków i postępu anatomii w Polsce i Litwie, skróślony na pamiątkę 50-letniego trwania Cesarzskiego Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego dnia 12 Gr[u]dnia 1855 roku*, Wilno, 1855, s. 42.

¹³J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. 3, Kraków, 1899–1900, s. 174.

¹⁴P. Daszkiewicz, *Polityka i przyroda: rzecz o Jean Emmanuelle Gilibercie*, Warszawa, 1995, s. 15.

Slawiński savo darbe apie Ž. E. Žiliberą¹⁵. Dar 1981 m. žymaus Lietuvos botaniko Vytauto Galinio straipsnyje, skirtame Ž. E. Žilibero gimimo 240-osioms metinėms, paminėta ir ši istorija¹⁶. Vėliau, jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, spaudoje skelbti profesoriaus Jono Bulotos straipsniai apie šį atvejį tapo pirmuoju rimtesniu atspirties tašku, nušviečiančiu minėtąjį įvykį¹⁷. Bet šių darbų, kaip ir nedidelio mokslo populiarinimui skirto straipsnelio¹⁸ ar neseniai išspausdintų konferencijos pranešimo šia tema tezių¹⁹, informacija nėra išsami. Visgi Lietuvos valstybės istorijos archyve, Senųjų aktų fonde esanti medžiaga – keliolikos liudininkų apklausos ir teismo sprendimas – suteikia galimybę plačiau suvokti šią situaciją ir jos kontekstą, parodo ieškovų, atsakovų ir liudininkų pozicijas konflikto metu, pateikia nemažai informacijos apie privatų mokslininko gyvenimą LDK sostinėje, jo buitį, šeimos situaciją, netgi santykius su akademinė bendruomene. Varšuvoje, Lenkijos senųjų aktų archyve, Popielių rinkinyje (*Zbiór Popielów*) rasti duomenys – Ž. E. Žilibero ir jo sutuoktinės bei karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio korepondencija – taip pat praplečia žinias apie mokslininko ir jo šeimos reakciją į įvykį. Juose atsiskleidžia paties mokslininko ir jo šeimos narių charakterio bruožai ir santykių peripetijos.

Darbe siekiama plačiau nušviesti 1782 m. įvykį – bandymą nuuodyti Ž. E. Žiliberą, jo šeimos reakciją, ir, remiantis liudininkų bei atsakovo apklausomis, teismo sprendimu ir kitais šaltiniais, atskleisti bylos aplinkybes platesniame Vilniaus pavieto smurtinio nusikalstamumo kontekste.

Nuodijimas šeimos konfliktų metu Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

Nusikaltimas, į kurį buvo įpainiota Ž. E. Žilibero šeima, jungė du elementus – smurtinį šeimos konfliktą ir nuodijimą kaip nusikalstamą veiką. Pasiėkdavę teismą šeimos konfliktai dažnai būdavo smurtiniai. XVIII a. Vilniuje tarp bajorų vyravo vyro smurtas prieš žmoną, taip pat egzistavo smurtas prieš brolius, seseris, netgi tolimesnius gi-

¹⁵ W. Sławiński, Dr. Jan Emmanuel Gilbert, profesor i założyciel Ogródu Botanicznego w Wilnie: przyczynek bio-bibliograficzny do historii Uniwersytetu Wileńskiego, *Ateneum Wileńskie*, R. 3, 1925, z. 9, s. 38.

¹⁶ V. Galinis, Lietuvos gamtos tyrimų pradininkas, *Mokslas ir gyvenimas*, 1981, nr. 4, p. 13–14.

¹⁷ Й. Булота, Наука, любовь и яд: образы старого Вильнюса, *Вильнюс*, 1997, № 6, с. 124–126; J. Bulota, Kaip studentas profesorių išgelbėjo, *Universitas Vilnensis*, 2006, birželis, p. 10.

¹⁸ D. Būba, LDK istorija: Kaip studentas išgelbėjo profesorių Jeaną Emmanuelį Gilbert'ą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/ldk-istorija-kaip-studentas-igselbejo-profesoriu-jeana-emanueli-gilibert-a-582-419053> [žr. 2019 07 03].

¹⁹ D. Būba, Drama mokslininko šeimoje: bandymas nuuodyti Vilniaus universiteto profesorių Žaną Emanuelį Žiliberą 1782 m. = Drama in a Scholar's Family: the Attempt to Poison Vilnius University Professor Jean-Emmanuel Gilbert in 1782, *Mokslu grįsto švietimo link: 2-oji tarptautinė mokslinė konferencija 2017 m. spalio 19–20 d.: programa-kvietimas*, Vilnius, 2017, p. 93–96.

minaičius. Pasitaikydavo ir moterų, netgi sutuoktinių, smurto prieš vyrus atvejų, bet tada bylose dažniausiai minima, kad moteris smurtavo kartu su savo giminaičiais ar net meilužiais²⁰. Tokių bylų pasitaikydavo kone kiekvienais metais tiek miesto, tiek kaimo erdvėse.

Trečiasis Lietuvos Statutas, pagal kurį gyveno tuometinė visuomenė, numatė griežtas bausmes už nužudymus, tačiau nuodijimas kodekse į atskirą kategoriją neišskirtas. Tiesa, tai nebuvo dažnas nusikaltimas, iškildavęs į paviršių XVIII a. Vilniaus paviete. Težinomi keli atvejai per visą amžių²¹. Ne visos užuominos apie šį nusikaltimą pasitvirtindavo. Pvz., žinoma, kad bajorė, Mozyriaus seniūnienė Rožė Piščalova (*Róża Piszczalowa*) kalėjo pilies bokšto kalėjime. Michalo Homolickio (*Michał Homolicki*) teigimu, ji kalėjo prieš 1780 m. už savo vyro nuuodijimą, tačiau surasta žemės teismo byla verčia abejoti šios informacijos patikimumu²². Žinoma apie kaltinimus nuodijimu, kuriuose neminėti šeimos motyvai. Pvz., 1785 m. vyko teisinis ginčas tarp LDK regento Ksavero Šadurskio (*Ksawery Szadurski*) ir Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio dėl valstiečio Jono Žemaičio mirties Širvintų smuklėje. K. Šadurskis teigė, kad valstietį nuuodijo vietiniai žydai smuklininkai, o vyskupas įrodinėjo, kad velionis valgė daug silkės, nėgių, gėrė degtinės ir tai tapo jo mirties priežastimi. Pasak vyskupo, tai patvirtino ir gydytojo parodymai²³.

Visgi kartais tai būdavo šeimos santykių aiškinimosi būdas, ką liudija Šadurskių (*Szadurscy*) giminės konfliktas XVIII a. viduryje. 1758 m. byloje Livonijos stalininkas Juozapas Šadurskis (*Józef Szadurski*) kaltino Bogumilą Šadurską (*Bogumiła Szadurska*) nuuodijus savo vyrą Joną Šadurskį (*Jan Szadurski*). Tiesa, pati atsakovė neigė savo kaltę ir teigė, kad arbatos, kurios išgėręs mirė jos sutuoktinis, gėrė ir kiti. Be to, arbatą virė ne ji, o tarnaitė bajoraitė Marijona Žilevičiūtė (*Mariana Zylewiczówna*), kuri savo

²⁰ D. B u r b a, Azartiniai lošimai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Šiaurės Atėnai*, 2006, rugsėjo 9, p. 3, 10; to paties, Smurtas bajorų šeimose XVIII amžiaus Vilniuje, ten pat, 2014, sausio 17, p. 10–11; Д. Б у р б а, Женщина шляхтянка перед судом: преступница и жертва, Гендерные особенности преступности Вильнюсского повета XVIII века, *Пол. Политика. Поликультурность: гендерные отношения и гендерные системы в прошлом и настоящем: материалы Седьмой международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории и Института этнологии и антропологии им. Миклухо-Маклая РАН, 9–12 октября 2014 года, Рязань*, отв. ред. Н. Л. Пушкарева, О. Д. Попова, А. Д. Попова, Москва, т. I, 2014, с. 467–471.

²¹ D. B u r b a, *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII amžiaus Vilniaus paviete: monografija*, Vilnius, 2016, p. 101.

²² M. H o m o l i c k i, O planach Wilna, jakim było w XVI wieku, *Wizerunki i rozrządania naukowe*, 1843, t. 24 (60), s. 33; D. B u r b a, *Smurtiniai bajorų nusikaltimai*, p. 281.

²³ Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio skundas prieš LDK regentą Ksaverą Šadurskį, 1785 m. kovo 10 d., 1785 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), Senieji aktai (toliau – SA), b. 4799, l. 259–260v; Teismo sprendimas, 1785 m. gegužės 23 d., ten pat, l. 987–990v; Žydo Kastrelis / Kotrelis (*Kastrel / Kotrel*) skundas prieš LDK regentą Ksaverą Šadurskį, 1785 m. liepos 11 d., ten pat, l. 1305–1306v; D. B u r b a, *Smurtiniai bajorų nusikaltimai*, p. 101.

kaltės taip pat nepripažino²⁴. Suprantama, kad nuodijimo nusikaltimas buvo gana sunkiai įrodomas, ypač įvertinus medicinos bei chemijos mokslų žinias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais. Bet kuriuo atveju tokių bylų tiek nedaug, kad sunku nustatyti tokių nusikaltimų tendencijas.

Bandymo nunuodyti Ž. E. Žiliberą procesas 1782 m.

Apie Ž. E. Žilibero biografiją daug rašyta, todėl jos plačiau nepristatinėsime. Visgi siekiant konkretumo, būtina paminėti, kad 1781 m. mokslininkas persikėlė į Vilnių ir Lietuvos vyriausiojoje mokykloje, Fizinių mokslų kolegijoje įkurtoje Gamtos istorijos katedroje pradėjo dėstyti minerologijos ir *materia medica* paskaitas. Jos pirmuoju profesoriumi buvo paskirtas būtent šis mokslininkas²⁵.

Prieš iškeldamas iš tėvynės Ž. E. Žiliberas vedė. Jo sutuoktinė buvo Sofi Budo (*Sophie Boudot*)²⁶, kurios dėdė buvo įžymus Liono gydytojas. Tačiau jos palankumo ėmė siekti tolimas Ž. E. Žilibero giminaitis (beje, nerasta šaltinių, patvirtinančių giminystės faktą) Žozefas Berliūkas (pranc. *Joseph Berluc*; lenk. *Józef Berluc/Berluk*), kuris po kiek laiko suplanavo pasikėsinimą į profesoriaus gyvybę – profesorių 1782 m. bandyta nunuodyti. Pasak J. Bulotos, Ž. E. Žiliberas popietinę kavą mėgo gerti prie įėjimo į oranžeriją. Kai tarnas atnešė puodelį kavos, profesorius jau buvo begerias, tačiau kažką prisiminęs paėmė nuo staliuko popierių, pieštuką ir nuskubėjo į atokesnį sodo kampą. Tuo metu prie staliuko tykiausiai prisitartinio Berliūkas ir į puodelį supylė miltelius. Viską matė tik už greito dekoratyvinio medelio su knyga sėdėjęs studentas Anupras Orlauskas (Orlovskis) (*Onufry Orłowski*). Kai kavą ištyrė žymiausi profesoriai, paaiškėjo, kad joje buvo nuodų²⁷. Ši informacija žinoma iš mokslo populiarinimui skirtos periodikos, bet joje labai trūksta konkretumo, suabejota minimų detalių tikslumu.

²⁴ Teismo sprendimas, 1758 m. kovo 8 d., 1758 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4771, l. 138–139v; Marijonos Žilevičiūtės apklausa, 1758 m. kovo 8 d., 1755–1758 m. Vilniaus pavieto pilies teismo dekretų protokolai, ten pat, b. 4830, l. 89–90v; Marijonos Jastšembkos (*Mariana Jastrzębska*) apklausa, 1758 m. kovo 8 d., ten pat, l. 89; Tarno Kazimiero Pavlovskio (*Kazimierz Pawłowski*) apklausa, 1758 m. kovo 8 d., ten pat; D. B u r b a, *Smurtiniai bajorų nusikaltimai*, p. 93.

²⁵ *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*, p. 409, 427.

²⁶ Literatūroje ir netgi šaltiniuose Ž. E. Žilibero sutuoktinės vardas varijuoja. Kai kada minima Žaneta (*Jeannette*), o šaltiniuose lenkų kalba *Joana*, tačiau prancūziški šaltiniai nurodo šios moters vardą kaip Sofi (pranc. *Sophie*) ir šis variantas bus naudojamas tekste. Žr. Ž. E. Žilibero laiškas (kopija) draugui Luji Vitė (*Louis Vitet*), 1776 m. spalio 6 d. Varšuva, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB, RS), f. 26, b. 2765, l. 1.

²⁷ *И. Бу л о т а, Наука, любовь и яд: образы старого Вильнюса*, с. 124–126; J. B u l o t a, Kaip studentas profesorių išgelbėjo, p. 10.

Labai mažai žinoma apie minėtojo Ž. Berliūko asmenybę. Prancūzų istoriografijoje teigiama, kad karaliui Liudvikui XVI atėjus į sostą, norint sutaupyti pinigų, valdovo sprendimu iš pareigų buvo atleisti karininkai, tarnavę pulkuose, kurių paskirtis buvo ginti karalių ir jo šeimą (*Maison militaire*). Tarp jaunų karininkų, kurie dėl šio sprendimo liko be darbo, buvo ir iš Provanso kilęs *chevalier de Berluc*. Atvykęs į LDK, jis įstojo į Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio 6-ąjį pėstininkų pulką. Pulkui vadovavo baronas Filipas de Rullecourt (*Philippe de Rullecourt*; tikr. *Philippe–Charles–Félix Macquart*, 1744–1781), būsimasis Anglijos–Prancūzijos karo bei karo dėl Jungtinių Amerikos Valstijų nepriklausomybės dalyvis, apie kurį bus rašoma vėliau. Kadetų pulkas susirinko ir atvyko į Varšuvą 1776 m. rugpjūčio 26 d.²⁸, bet apie Ž. Berliūko tolesnę tarnybą žinių trūksta.

Nors Ž. E. Žiliberio biografams nesinorėjo patikėti, kad jo žmona buvo susijusi su atvykėliu, išlikusios apklausos rodė ką kita. Buvo apklausti 5 žmonės, tarnavę pas Žiliberus: 2 tarnaitės, 2 tarnai ir 1 virėjas, taip pat 5 studentai ir pats Ž. Berliūkas – iš viso 21 asmuo. 20-metė tarnaitė Barbora Baranauskaitė (*Barbara Baranowska*) apklausama teigė, kad ji tarnavo pas profesorių jau 4 metus; ji pasakojo, kad dar prieš išvykstant iš Gardino, ševaljė Berliūkas buvo pažįstamas su profesoriaus šeima; Vilniuje jis kartu su profesoriene leisdavo laiką iki pusės trijų nakties jos kambaryje. Šis kambarys buvo *Collegium medicum* trečiajame aukšte, o profesorius gyveno antrajame. Anot tarnaitės, trečiajame aukšte buvo pirmasis kambarys, kur buvo valgomas, antrajame gyveno ponias S. Žiliber, trečiajame – Žiliberų vaikai, o ketvirtame pats Ž. E. Žiliberas. Jis ateidavo anksčiau, apie devintą valandą vakaro, o vėliau išeidavo iš ponios Žiliber kambario, kuri jį išlydėdavo. Ponas Ž. Berliūkas Žiliberų namuose „konfidencialiai galėjo žiūrėti visus daiktus“. Prieš dvi savaites buvo toks atsitikimas: kai reikėjo gaminti kavą profesoriui, tarnaitė, imdama kavos malūnėlį iš profesorienės kambario, stalčiuje rado tamsaus cinamono spalvos miltelių. Tuos miltelius Žiliberų duktė, išbėrusi ant lėkštės, nunešė į kabinetą, o S. Žiliber tuos miltelius liepė išpilti į ugnį. Tai padarė kita tarnaitė, Darata Miklaševičiūtė (*Dorota Miklaszewiczowa*). Vėliau tarnaitė pasakojo, kad dar girdėjo apie rastus miltelius, bet apie tai pasakojo minėta D. Miklaševičiūtė. Galiausiai B. Baranauskaitė paėmė kavinuką iš profesoriaus žmonos kambario. Vidurnaktį užpylus vandeniu kavos tirščius, į paviršių išplaukė geltoni milteliai. Apie tai ji pasakė studentui A. Orlauskui. Profesorius liepė atnešti tą kavinuką, išliejo miltelius, pasikvietė profesorius Steponą Lauryną Bizijų (*Stefano Lorenzo Bisio*, 1724–1800?), Nikolą Renjė (*Nicolas Regnier*, 1746–1800) ir Žaką Briotę (*Jacques Briotet*, 1746–1819)²⁹ bei kitus asmenis.

²⁸ Žr.: A. Mottet, La Saint–Huberty en Pologne, *L'intermédiaire des chercheurs et curieux*, XXXe volume, n. 659, 10 juillet 1894, p. 8.

²⁹ Italas medicinos ir filosofijos daktaras Steponas Laurynas Bizijus buvo vienas pirmųjų LDK pritaikęs naujausias Vakarų Europos medicinos, anatomijos, patologijos ir fiziologijos mokslo žinias. Jis pasižymėjo kaip pirmasis 1781 m. įkurtos aukštosios gydymo mokslo institucijos – Medicinos kolegijos – vadovas, medicinos

B. Baranauskaitė papasakojo žinojusi apie profesoriaus žmonos ryšius su Ž. Berliūku, jie nuolat naktį būdavo savo kambaryje iki vėlumos, ne kartą ji girdėjo bučiavimosi garsus ir knarkimą, Ž. Berliūką S. Žiliber įleisdavo pati. Atsakovas turėjo raktą nuo profesoriaus žmonos kambario (apie kurį profesorius nežinojo, o pati S. Žiliber žinojo puikiai, nes kai ponas Ž. Berliūkas pakvietė šaltkalvį daryti spynos ir rakto, jo žmona buvo). Liudininkė papasakojo, kad, jei *Collegium medicum* vartai būdavo užrakinti, Ž. Berliūkas pereidavo per anatomikumo koridorių ir ateidavo į profesoriaus žmonos kambarį.

Tarnaitė teigė, kad S. Žiliber turėjo „mėgstamų asmenų“ ir gyvendama Gardine (*J. P. Gilbertowa i w Grodnie miefzkaiqc miata sobie ulubione osoby*). Profesoriaus žmona ir Ž. Berliūkas eidavo pasivaikščioti, grįždavo vėlai, bet juos nurengti ar aprenkti tarnų nereikalaudavo. Ž. Berliūkas batus, kojines ir marškinius nusivilkdavo pats. Vertinant šias intymias detales, reikia pabrėžti, kad Galantiškame amžiuje erotiškumas buvo labai atviras³⁰. Kartą profesorienei ir Ž. Berliūkui kartu vaišinantis lovoje, užėjus Ž. E. Žiliberui Berliūkas pasislėpė po lova, paslėpė savo šokoladą, ir tūnojo ten, kol profesorius išėjo³¹.

Jau minėta Darata Miklaševičiūtė, daugiau kaip 20 metų amžiaus, teigė, kad tarnaujanti pas profesorių jau 5 metus. Ji paliudijo, kad sutinkanti su teiginiais apie S. Žiliber santykius su Ž. Berliūku bei „mėgstamus asmenis“ dar Gardine. Ji sakė, kad tris kartus kavinuke buvo radusi miltelių, kad nešusi iš Ž. E. Žiliberio žmonos kambario kavinuką, užvirtą pačios profesorienės, bet paragavęs tos kavos, profesorius kartą jos atsisakė, nes kava buvo neskani; mokslininkas nuėjo pas savo sutuoktinę ir pasiskundęs, kad kava negera, liepė virti kavą pačiai D. Miklaševičiūtei. Ji teigė su B. Baranauskaite nuėjusios į kambarį tikrinti miltelių, rastų lėkštėje. Įpylusios jų į vandenį, po to pridėjusios prie lūpų pajuto tik seilėtekį ir pykinimą. Jos sakė pačiai S. Žiliber, kad čia kažkas ne taip, kad ir kava, laikyta spintelėje, negera. Tada profesoriaus žmona liepė išmesti miltelius į ugnį, o kavą išpilti. Kai Ž. E. Žiliberas ėmėsi aiškintis situaciją ir pradėtas įtarti Ž. Berliūkas,

teorijos ir anatomijos profesorius. Žr.: M. Ramonaitė, The Career of the Doctor of Medicine and Philosophy Sefano Lorenzo Bisio in the Grand-Duchy of Lithuania, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 21, 2017, p. 31–59. Gydytojas Nikolas Renje reikšmingai prisidėjo prie akušerijos mokslo plėtojimo Vilniaus universitete. 1775 Šv. Roko ligoninėje Vilniuje N. Renje įsteigė pirmąjį Lietuvoje akušerijos skyrių ir mažąją akušerijos mokyklą, taip pat pirmąją šalyje. Gydytojas Žakas Briotė, Ž. E. Žiliberio draugas, reikšmingai pridėjo prie anatomijos ir chirurgijos mokslų plėtojimo Vilniaus universitete. 1785 m. buvo pirmasis Rytų Europoje, pradėjęs skaityti kursą apie skiepijimą nuo raupų. 1808 m. atidarė chirurgijos kliniką. Palaidotas Rusų kapinėse. Žr.: A. Parent, Prancūzų gydytojų medicinos mokslo paveldas Lietuvoje XVIII a. paskutiniame ketvirtyje, p. 122–146.

³⁰ Kostiumo istorikės Rūtos Guzevičiūtės teigimu, būtina apibūdinti galantiško šimtmečio ypatumus, – atvirą koketeriją, persirengimus žiurovų / svečių akivaizdoje, – visa tai buvo norma šioje epochoje, žr. E. F u k s a s, *Papročių istorija. Galantiškasis amžius*, Vilnius, 1997, p. 155; R. G u z e v i č i ū t ė, *Europos kostiumo tūkstantmetis*, Vilnius, 2001, p. 138.

³¹ Barboros Baranauskaitės apklausa, 1782 m. gegužės 11 d., 1782–1783 m. Vilniaus pavieto pilies teismo einamųjų reikalų protokolai, LVIA, SA, b. 4866, l. 27–28.

S. Žiliber teigė, kad čia turbūt studentų darbas. Apklausiamoji teigė, kad pats Ž. Berliūkas prašė studentų grūstuvės, po to paėmė iš jų, nors labai surūdijusią, nes turėjo kažką grūsti³².

Ir kiti liudininkai – tarnai bei studentai patvirtino įtarimus tiek apie meilūžius, tiek apie žmonos kambaryje verdamą kavą. Dvidešimtmetis tarnas Mikalojus Voitachovičius (*Mikolaj Woytachowicz*), 5 metus tarnaujantis pas Žiliberus, patvirtino informaciją apie Ž. Berliūko ir profesoriaus žmonos santykius, kavą, bet dar pridėjo, kad pagrindinis įtariamasis grūstuvę mėgino pasiskolinti iš studento Grochovskio (*Grochowski*)³³. Danielius Paulavičius (*Daniel Pawłowicz*) – 20 metų gamtos istorijos studentas – apklausiamas teigė, kad kelis kartus Ž. Berliūkas buvo paskaitose, turėjo negerą šlovę: už nusikaltimus buvo teistas Kurše, taip pat liudijo, kad Ž. E. Žiliberas kavą gėrė vienas savo kambaryje, ką puikiai žinojo Ž. Berliūkas. Jis taip pat patvirtino, kad šis asmuo nuolat buvo pas S. Žiliber, jam buvo leidžiama apžiūrinėti daiktus, jis žinojo apie kavinuką ir malūnėlį, kuriuos naudojo tik profesorius Ž. E. Žiliberas, iš tarnaujančių merginų studentas sužinojo, kad Ž. Berliūkas ieškojo grūstuvės, nuodus ėmė iš profesoriaus kabineto, iš Gydytojų mokyklos (*Collegium medicum*) studento Grochovskio siekė pasiskolinti grūstuvę, iš merginų D. Paulavičius žinojo, kad Ž. Berliūkas klausydavosi prie profesoriaus žmonos durų, būdavo įleidžiamas ir pro galines duris išeidavo, žinojo ir apie kavos malūnėlį profesoriaus žmonos kambaryje³⁴.

Vyresnis nei 50 metų italas virėjas Pranciškus Korselinis (*Franciszek Korseliny, Francesco Corsellini*), tarnavęs pas Žiliberus 15 mėnesių, teigė, jog šeimininkės įsakymu Ž. Berliūkas dažnai būdavo virtuvėje, kad „patikrintų švarą ir patiekalų kokybę“, o ar siekė atimti profesoriui gyvybę, jis nežinąs. Liudininkas pasakojo, kad kava tikrai buvo profesorienei kambaryje, kad ši prieš kelias savaites atėjo ir paprašė grūstuvės, ją pasiėmė ir negražino, užrakino stalčiuje, o raktą turėjo tik šeimininkė ir Ž. Berliūkas. P. Korselinis patvirtino, kad tarnaitė, virusi kavą, nusistebėjo jos spalva ir virėjas atnešė šią kavą profesoriui. Taip pat italas patvirtino, kad Ž. Berliūkas nuolat būdavo pas S. Žiliber, jie kasdien kartu valgydavo pietus, vakarienę, kai Ž. E. Žiliberas išeidavo, Ž. Berliūkas ir toliau leisdavo laiką su svetima žmona³⁵.

20-metis medicinos studentas, būsimasis žymus medicinos profesorius Andrius Matusevičius³⁶ pasakė, kad iš savo profesoriaus žinojo, jog Ž. Berliūkas buvo teistas už

³² Daratos Miklaševičiūtės apklausa, 1782 m. gegužės 11 d., ten pat, l. 28–28v.

³³ Mikalojaus Voitachovičiaus apklausa, 1782 m. gegužės 11 d., ten pat, l. 28v.

³⁴ Danieliaus Paulavičiaus apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., ten pat, l. 28v–29.

³⁵ Pranciškaus Korselinio apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., ten pat, l. 29–29v.

³⁶ Andrius Matusevičius (1760–1816) pasiekė mokslinės karjeros aukštumų. Jis tapo gydytoju, vadovavo ir Vilniaus universiteto akušerijos klinikai, 1803 m. jo iniciatyva Vilniaus universiteto Medicinos fakultete buvo įsteigta atskira Akušerijos katedra, kuriai profesorius vadovavo iki 1816 m. Žr.: A. Parent, *Prancūzai Abiejų Tautų Respublikos pertvarkyme Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu (1764–1795 m.)*. *Daktaro disertacija*, Vilnius, 2018, p. 185, 194.

nusikaltimus užsienyje, o Ž. E. Žiliberas buvo sakęs, kad ilgiau neketės savo namuose šio žmogaus. Jis iš Grochovskio girdėjo, kad Ž. Berliūkas norėjo pasiskolinti grūstuvę, bet negavęs, paėmė surūdijusią iš profesoriaus žmonos. Taip pat iš tarnaujančių merginų girdėjo, kad profesorienės portretas kabo virš Ž. Berliūko lovos, ko pats Ž. E. Žiliberas nežinojo³⁷.

Kitas medicinos kolegijos studentas Juozapas Jasinskis (*Józef Jasiński*), apie 20 metų amžiaus, apklausoje paliudijo nežinąs, ar Ž. Berliūkas turėjo būti pavytas nuo profesoriaus (*odpędzony od JPP Gilibertowi*), jis taip pat pripažino, kad Ž. Berliūkas žinojo, jog Ž. E. Žiliberas geria kavą vienas. Apklausoje A. Matusėvičius paliudijo žinojęs, tiesa, dar netvirtai, kad įtariamasis nuolat būdavo iki vėlyvo meto S. Žiliber kambaryje, kur net Žiliberų dukrai įeiti nebuvo galima, apie grūstuvę ir nuodų patekimą į kavą profesoriaus sutuoktinė žinojo³⁸.

Galiausiai Anupras Orlauskas, daugiau nei 20 metų medicinos studentas, patvirtino, kad girdėjęs iš profesoriaus Nikolo Renje, jog įtariamasis – užsienyje baustas už kriminalinius nusikaltimus, o profesorius ruošėsi jį išvyti. Jis žinojo apie kavą, kad ją profesorius kiekvieną dieną geria vienas. Studentas žinojo, kad kava užverdama viename kaviniuke. Ž. Berliūkas norėjo gauti grūstuvę, bet kai A. Orlauskas pasakė, kad ji yra Grochovskio, su kuriuo jie kartu gyveno viename nuomojamame kambaryje, prašė, kad šis ją parduotų, ir sakė esą šio pirkinio reikia profesorienei. 9 gegužės kaip paprastai pas profesorių jis ėjo anksti tam, kad užsirašytų oro temperatūrą. Kai ėjo per virtuvę, tarnaitė Barbora jam papasakojo, kad užpylus vandenį pasigirdo garsas ir išbyrėjo milteliai. Jis tai perdavė profesoriui, kuris liepė pakviesti N. Renje, Ž. Briotę, S. L. Bizijų ir kunigą Mackevičių³⁹. Jie garino miltelius ir paaiškėjo, kad išgarinta medžiaga yra auripigmentas (pavojingas arseno sulfidas). Patikrinus paaiškėjo, kad tokios medžiagos nebuvo galima gauti vaistinėse, o Žaliojoje vaistinėje⁴⁰ pasakyta, kad be magistrato leidimo tokios medžiagos negalima pardavinėti. Tiesa, pas du žydus, kurie gyveno šalia parduotuvių (*u zydow zas dwoch miezfkaiacych między kramami*), tas auripigmentas buvo parduodamas⁴¹, nes jie pačiam A. Orlauskui pasiūlė parduoti keliolika svarų.

³⁷ Andriaus Matusėvičiaus apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., 1782–1783 m. Vilniaus pavieto pilies teismo einamųjų reikalų protokolai, LVIA, SA, b. 4866, l. 29v–30.

³⁸ Juozapo Jasinskio apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., ten pat, l. 30.

³⁹ Ko gero, kalbama apie universiteto bibliotekos direktorių, buvusį jėzuitą Tada Mackevičių, žr. *Vilniaus universiteto istorija*, t. 1: 1579–1803, p. 291; A. K r a k y t ė, Vilniaus akademinė bendruomenė ir jos biblioteka XIX amžiaus pirmojoje pusėje: imperinio valdymo įtaka, *Knygotyra*, t. 51, 2008, p. 11.

⁴⁰ Taip vadintą vaistinę minėjo ir Mykolas Balinskis savo Vilniaus aprašyme. XIX a. ketvirtame dešimtmetyje ji buvo Karmelitų name aikštėje prieš Rotušę. Žr. M. B a l i ū s k i, *Opisanie statystyczne miasta Wilna*, Wilno, 1835, s. 109.

⁴¹ Galima paminėti, kad pasak Ž. E. Žiliberio, Lietuvoje žydų gydytojai naudojo arseną gydymui karštinę. Toks gydymo būdas buvo pavadintas „žydų gydytojų paslaptis“ (*le secret des médecins juifs*). Žr.: J. E. G i l i b e r t, *Recueil d'observations relatives à la médecine expectante faites dans l'hôpital royal de Grodno, depuis 1774 jusques 1781, L'autocratie de la nature*, Lyon, 1785, p. 81–82.

Kai A. Orlauskas buvo nusiųstas pas profesorienę, jos kambarį rado užrakintą, viduje buvo S. Žiliber ir Ž. Berliūkas. Žiliberų dukra jam skundėsi, kad yra išvaroma iš kambary, kai ateina Ž. Berliūkas. Apie profesorienės ir Ž. Berliūko ryšius jis žinojo iš tarnaičių, jų informacija remdamasis jis patvirtino ir tai, kad jie būna kambaryje iki vėlumos, po to vyriškis tyliai pasislepia po laiptais. Jis perdavė profesoriaus perspėjimą, kad Ž. Berliūkui negalima matytis su Ž. E. Žiliberio žmona, į ką šis „negerai atsakė“ ir pasitraukė į savo kambarį. Kai studentas nuėjo į savo kambarį, Ž. Berliūkas nubėgo į profesorienės kambarį. Tą jis sužinojo iš botanikos sode dirbusio žmogaus. Kai tik nuėjo į profesoriaus žmonos kambarį, A. Orlauskas rado Ž. Berliūką. Šis prancūziškai prašė pietų, bet buvo studento išvarytas⁴².

Beveik visą informaciją patvirtino ir kitas 20 metų studentas Antanas Laurinavičius (*Antoni Ławrynowicz*), kuris dar pridėjo, kad girdėjo iš tarnaitės Daratos, jog Ž. Berliūkas profesorienės kambaryje ruošia kažkokią masę, kurią radusi ant lango, minėta tarnaitė išmetė į ugnį pagal profesoriaus žmonos paliepiamą. Jis taip pat matė, kaip profesoriaus žmona kalbėjo prie virėjo P. Korselinio, kad informacija apie kavą neteisinga, kad ji liepė išpilti į ugnį pirmą įtartiną kavą, taip pat studentas teigė matęs, kaip S. Žiliber aprėkė M. Voitachovičių už tai, kad jis pasiklausė⁴³.

Šešiolikmetis medicinos studentas Martynas Sulima (*Marcin Sulima*) apklausoje patvirtino savo kolegų informaciją⁴⁴.

Pats kaltinamasis lotynų kalba pasakojo, esą, iš tiesų jam buvo iškeltos bylos Mintaujoje ir Sankt Peterburge, bet dėl dokumentų pametimo (*w materii rzucanych pisem*). Su Žiliberais jo santykiai buvo geri, jie leido jam dažnai būti namuose. Apklausiamasis teigė nežinojęs, jog Ž. E. Žiliberas geria kavą kasdien. Iš virtuvės jam S. Žiliber atnešė surūdijusią grūstuvę tam, kad ją nuvalytų popieriumi, bet jos neėmė. Jis išties norėjo pirkti grūstuvę iš Grochovskio, nes jos reikėjo profesoriaus žmonai. Jis iš tikrųjų perspėjo Ž. E. Žiliberą negerti kavos, bet tai darė prie daugelio liudininkų dėl to, jog ją gerti nesveika, nes tirština kraują, o apie nuuodijimą nieko nežinąs. Jis teigė, kad išties išsakė pastabą profesoriui prie daugelio liudininkų, kad šis nevirtotų alkoholinių gėrimų, ypač punšo, nes dėl to galima prarasti sveikatą. Apie tai, kad būdavo iki nakties pas profesoriaus žmoną prisipažino, bet tai buvę garbingi ryšiai (*zachował się in honestate*)⁴⁵.

Šios apklausos paneigia daug detalių iš anksčiau žinomų pasakojimų apie minėtą nuodijimo istoriją (pvz., tai, kad A. Orlauskas pasislėpęs už medžio pamatė, kaip

⁴² Anupro Orlausko apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., 1782–1783 m. Vilniaus pavieto pilies teismo einamųjų reikalų protokolai, LVIA, SA, b. 4866, l. 30–31.

⁴³ Antano Laurinavičiaus apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., ten pat, l. 31.

⁴⁴ Martyno Sulimos apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., ten pat.

⁴⁵ Žozefo Berliūko apklausa, 1782 m. gegužės 13 d., ten pat, l. 31v–32.

Ž. Berliūkas supylė nuodus, ar, kad profesoriaus žmona nebuvo prisidėjusi prie šio nusikaltimo). Gana neaišku, kodėl turėdami tokių įtarimų tarnai ir netgi studentai iškart nepasisiskundė šeiminkui.

Teismas ir nuosprendis 1783 m.

Teismas, įvykęs 1783 m., turėjo nagrinėti tris ieškinius. Pirmasis buvo Vilniaus pilies teismų instigatoriaus Aleksandro Stacevičiaus (*Aleksander Stacewicz*) ir šių teismų viceinstigatoriaus Jono Žakevičiaus (*Jan Żakiewicz*) skundas prieš minėtąjį „ševaljė Juozapą Berluką“, save vadinantį kapitonu. Antras skundas – paties Ž. Berliūko prieš profesorius Žaną ir Sofi Žiliberus (nors dokumente paminėta, kad profesoriaus vardas Mykolas, o jo sutuoktinės – Joana), studentus Anuprą Orlauską, Antaną Laurinavičių, Juozapą Jasinskį, Andrių Matusėvičių, Martyną Sulimą bei jau minėtus teismų instigatorių ir viceinstigatorių. Trečiasis buvo S. Žiliber skundas prieš Ž. Berliūką bei Andrių Karolkevičių (*Andrzej Karolkiewicz*). Proceso dalyvavo pats Ž. Berliūkas, A. Stacevičius ir J. Žakevičius. Kaip S. Žiliber atstovas teisme dalyvavo Tadas Voinickis (*Tadeusz Wojnicki*). Teisme išklaustytos abi pusės.

Ž. Berliūkas, atsakydamas pirma į Ž. E. Žiliberą, o vėliau ir į A. Stacevičiaus bei J. Žakevičiaus pateiktus kaltinimus, teigė esąs kilęs iš Prancūzijos ir ten gavęs karinį išsilavinimą. Norėdamas turėti savo amato praktikos, keliavo po svetimus kraštus. Jis tvirtino, kad dokumentai, pateikti dėl jo iškeldinimo iš Peterburgo į Rygą arba Mintaujoje Kurše, tai falsifikatai, tiesiog jį apjuodino Ž. E. Žiliberas. Teisiamasis teigė jokių nusikaltimų nepadaręs. Ž. Berliūkas pasakojo, kad įstojo į 6-ąjį pėstininkų pulką, pavaldų Vilniaus vyskupui Ignotui Jokūbui Masalskiui, kur tarnavo ir Rurkuras (*de Rullecourt*). Ž. Berliūkas tarnavo jame sąžiningai, kitaip, nei jį kaltino instigatorius, ir vėliau 1782 m. balandžio 17 d. buvęs atleistas su vyskupo žinia.

Beje, nei Ž. Berliūko, nei minėto Rurkuro tarnybos, nei kokio nors nusikaltimo faktai nepatvirtinti publikuotuose LDK karininkų sąrašuose bei šioje publikacijoje pristatytoje kunigaikščio Masalskio 6-ojo pėstininkų pulko istorijoje, nors minėta, kad pulke tarnavo du asmenys, kurių pavardės panašios į Rurkuro. Nuo 1775 m. pulke tarnavo pulkininkas Pranciškus Belkuras (*Franciszek Thesby de Belcour*), 1775 m. titulinio kapitono laipsnį turėjo Laurynas Belankūras (*Wawrzyniec Belancour*)⁴⁶. Nepatvirtina jų ir peržiūrėta

⁴⁶ M. Machynia, *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów, 1777–1794*, t. 2: M. Machynia, V. Rakutis, Cz. Srzednicki, *Oficerowie wojska Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1777–1794: spisy: sztab, kawaleria, artyleria, wojska inżynierskie i piechota = Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karininkai, 1777–1794: sąrašai: štabas, kavalerija, altilerija, inžinierių korpusas ir pėstija*, Kraków, 1999, s. 421–438.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karo komisijos medžiaga. Net gana neblogai išlikę duomenys apie dalinių kadru kaitą, informacija apie minėtąjį 6-ąjį kunigaikščio Masalskio pėstininkų pulką, kuriuose detaliai fiksuoti karinio personalo pasikeitimai kiekvienu mėnesį, šiuos įvykius nutyli⁴⁷. Žinoma, kad šis pulkas nuolat turėjo nepriemokų, tačiau jo skolos buvo žinomos dar nuo 1779 m.⁴⁸, o likviduotos jos 1783 m. rudenį⁴⁹. Tad šios nepriemokos buvo susijusios ne su kasos pavogimu, o dėl etatų klausimo neišsprendimo. Nė vienos nuorodos apie Ž. Berliūko ar Rurkuro tarnybą dokumentuose nerasta. Tad ši bylos informacija kelia klausimų.

Kaltinimą nuodijimu atsakovas atmetė teigdamas, kad jokio preteksto nužudyti mokslininką jis neturėjo, nežinojo, kaip buvo paruošti nuodai, ir jo charakteris nebūtų to leidęs. Tačiau instigatorius savo kaltinime teigė, kad atsakovas meluoja, nes iš Maskvos (neaišku, ar čia minimas miestas, ar tiesiog Rusijos valstybė) policijos į Rygos gubernijos kanceliariją gauta žinia (*wiadomość*), pateikta pilies teismui, buvo originali. Joje rašyta apie tai, kad Ž. Berliūkas pasisavino Jo Šviesybės Lenkijos karaliaus oberleitenanto patentą grafiui Salijui (*Salius*). Pasisavinęs jis nutrynęs grafo vardą ir toje vietoje parašęs savąjį. Dėl tokių sukčiavimų nukentėjo daug žmonių, todėl teismo sprendimu Ž. Berliūkas buvo išvytas iš Rusijos imperijos ir atsidūrė Mintaujoje, Kuršo kunigaikščio rūmuose, bet sužinojus apie sukčiavimą, buvo išvytas ir iš Kuršo. Tada, įstojęs į 6-ąjį pulką kaip kadetas, su Rurkuru pagrobė pulko kasą, bet buvo pagautas ir išvytas iš dalinio. Po šio įvykio, pažinodamas Ž. E. Žiliberą, apsigyveno pas jį Horodnicoje Gardine, o 1781 m. atvyko į Vilnių. Vėliau Ž. Berliūkas „pajuto polinkį profesoriaus žmonai“ (*uczuiwszy skłonności do JP Żylibertowej*) ir siekė nužudyti mokslininką nuodingais milteliais, kurių norėjo įmaišyti į kavą, 2 kartus įpildamas į kavos malūnėlį. Tai pastebėjo tarnaitė. Prieš maldama ji pamatė tuos panašios į kavą spalvos miltelius ir atnešė ant lėkštės savo šeimininkei, kuri nusprendė išmesti juos į ugnį. Po kiek laiko ta pati tarnaitė verdančios kavos paviršiuje pamatė kažkokią lipnią masę ir pamaniusi, kad tai nuodai, parodė A. Orlauskui, kuris pranešė profesoriui, o šis sukvietė kolegas. Susirinkusi mokslininkų komisija – S. Bizijus, Ž. Briotė, ir Mykolas Tomašauskas – matematikos profesorius – nustatė

⁴⁷ Žr. 1781–1783 m. LDK kariuomenės dalinių raportai Abiejų Tautų Respublikos departamentui, LVIA, SA, b. 18292.

⁴⁸ Žr. LDK kariuomenės izdo kasininko Mato Butrymovičiaus (*Mateusz Butrymowicz*) raportas dėl LDK kariuomenės kasos būklės, 1780 m. balandžio 27 d. Gardinas, 1776–1788 m. Abiejų Tautų Respublikos karo departamento raportai, sąskaitos, LVIA, SA, b. 18265, l. 26–27; LDK kariuomenės izdo kasininko Mato Butrymovičiaus raportas dėl 6-ojo Kunigaikščio Masalskio pulko, 1781 m. vasario 25 d., Zapolė, ten pat, l. 41–42; 1781–1783 kovo–rugsėjo mėnesių mokėjimai LDK kariuomenei, 1780–1783 m. seimo įsakymai kariuomenei, ten pat, b. 18585, l. 14, 30, 52, 88, 73.

⁴⁹ 1783 m. kovo–rugsėjo mėnesių mokėjimas LDK kariuomenei, 1780–1783 m. Abiejų Tautų Respublikos seimo įsakymai kariuomenei, ten pat, l. 107; Asignacija 6-ajam Kunigaikščio Masalskio pulkui, 1783 m. spalio 15 d. ten pat, l. 113v.

nuodu sudėti. Nors apklausoje A. Orlauskas teigė, kad dalyvavo T. Mackevičius. Apie tai, kad Ž. Berliūkas turėjo grūstuvę ir trynė miltelius, taip pat buvo žinoma iš liudijimų. Atsakovas perspėjo S. Žiliber dieną iki įvykio.

Ž. Berliūko kaltę minėjo ir pati profesorienė. Visgi teismas nusprendė, kad nors atsakovas išties siekė nužudyti Ž. E. Žiliberą, bet „kadangi likimas suteikė laimę jam išgyventi šio įvykio metu“ (*iednak gdy los wywaluiący Żylibera od tego przypadku uszczęśliwił, w życiu utrzymał*), tad pilies teismas neskyrė bausmės už kriminalinį nusikaltimą, nors nuosprendyje minėtas Lietuvos Statuto 1 skyriaus 16 straipsnis. Jame buvo griežtai nurodyta, kad už valdovo ir kitų valstybinių raštų, dokumentų, antspaudų padirbinėjimą turi būti skiriama mirties bausmė⁵⁰. Teismas priėmė gana švelnų nuosprendį – paskyrė minėtam Ž. Berliūkui 3 metus kalėjimo. Nuosprendyje minėta, jog Lietuvos Statuto 11 skyriaus 68 straipsnis skelbė, kad svetimose valstybėse nuteistiesiems ir išvytiems iš jų neturi būti leidžiama pasilikti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje⁵¹, todėl įvykdžius nuosprendį, jis turėjo būti išvarytas iš Vilniaus, o vėliau išvykti ir iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei Lenkijos karalystės per mėnesį. Teismas konstatavo, kad kaip skelbiama Lietuvos 11 skyriaus 63 straipsnyje, buvo atlikta liudininukų apklausa pagal visus teismo reikalavimus⁵². Kadangi instigatorių kaltinimai pasitvirtino, 800 auksinų teismo išlaidos turėjo būti išskaičiuotos iš Ž. Berliūko kilnojamojo turto, palikto Vilniaus pavieta teismo kanceliarijoje. Nuosprendyje minėta, kad atsakovas pripažintas kaltu pagal 11 skyriaus 31 straipsnį, bet tai, matyt, kokia nors klaida ar nesusipratimas, šiame straipsnyje rašyta apie plėšimą kelyje prieš pirkliaus ar kitus žemesniųjų luomo žmones. Tai galbūt buvo susiję su pulko kasos pagrobimo kaltinimu⁵³. Nuosprendį pasirašė Ignotas Šveikauskas, Vilniaus pavieta pilies teismo teisėjas⁵⁴, vėliau 1794 m. už bendradarbiavimą su Rusijos imperijos atstovais pakartas sukilėlių.

Žiliberų šeimos reakcija

Nepraėjus nė mėnesiui po įvykio, laiške, parašytame 1782 m. gegužės 21 d. savo geram draugui karaliui Stanislovui Augustui, profesorius vis dar šokiruotas rašė⁵⁵: „Aš

⁵⁰ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарый*, Мінск, с. 90–91; *Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego: Naprzod, za Naiąśnieyszego Hospodara Krola Jegomosci Zygmunta III. w Krakowie w Roku 1588*, w Wilnie, 1744, s. 18–19.

⁵¹ *Статут Вялікага Княства* [...], с. 309–310; *Statut Wielkiego Xięstwa* [...], s. 365–368.

⁵² *Статут Вялікага Княства* [...], с. 312; *Statut Wielkiego Xięstwa* [...], s. 368–369.

⁵³ *Статут Вялікага Княства* [...], с. 294–295; *Statut Wielkiego Xięstwa* [...], s. 344–345.

⁵⁴ Teismo sprendimas, 1783 m. kovo 27 d., 1777–1789 m. Vilniaus pavieta pilies teismo dekretų protokolai, LVIA, SA, b. 4834, l. 126–131.

⁵⁵ Ž. E. Žilibero laiškas Stanislovui Augustui, parašytas 1782 m. gegužės 21 d., Archiwum Główne Akt Dawnych (toliau – AGAD), Zbiór Popielów (toliau ZP), sygn. 180, mikrofilmas nr. 34689, l. 393.

dar negaliu suvokti, kaip galėjo gimti toks pragariškas planas keleriais metais, kuriuos Apvaizda jam dar buvo suteikusi, sutrumpinti gyvenimą to, kuris rūpinosi viešąja ge-rove ir laime tų, kurie jį supo.⁵⁶ Ž. E. Žiliberą labai atjautė jo aplinkos žmonės⁵⁷, ypač universiteto kolegos, kurie „paplūdo ašaromis“. Ypač Ž. Berliūko poelgis Ž. E. Žiliberą apstulbino dėl to, kad prieš tai aštuonis mėnesius jis jam teikė pastogę ir maistą⁵⁸.

Tačiau Ž. E. Žiliberas pabrėžė, kad „jo širdis“ nenori sunkios bausmės Ž. Berliūkui, jis norėtų apsaugoti pastarojo šeimą nuo viešos bausmės užtraukiamos negarbės. Dėl to jis prašė karaliaus Ž. Berliūką išlaisvinti ir išvaryti iš šalies, kad niekada nebūtų prisiminta apie jo nusikaltimą⁵⁹. Laiške, parašytame 1782 m. gegužės 27 d., Stanislovas Augustas priminė Žiliberui, kokios yra jo, kaip valdovo, pareigos:

Labai gražu užtarti žmogų, kuris norėjo atimti jūsų gyvybę [...], bet [...] aš neturiu teisės kištis į įprastinę teisingumo eigą, nes kitaip visada turėčiau nuogąstauti dėl kitų nekaltų žmonių gyvybių, nors ir ne tokių apdovanotų kaip Jūs.⁶⁰

Vėliau kitame laiške Stanislovui Augustui, parašytame Vilniuje tų pačių metų birželio 3 d., Ž. E. Žiliberas prašė, kad Ž. Berliūkas būtų persekiojamas ne jo vardu, nes žino, kaip tai yra „bjauru tam, kuris niekada nedalyvavo teismo baudžiamajame procese“⁶¹. Norint pagerbti studentą (kuris buvo botanikos pamokų repetitorius⁶²), išgelbėjusį Žiliberą gyvybę, Stanislovas įsakė pagaminti medalį⁶³:

Už piliečio išgelbėjimą Anuprui Orlauskui, rūpestingam botanikos lektoriui Vilniaus akademijoje, kuris atskleidė ir užkirto bandymą nužudyti jo dėstytoją, gamtos mokslo profesorių, tokį naudingą ir brangų tautai ir karaliui, 1782.⁶⁴

⁵⁶ *Je suis encore à concevoir comment on a pu enfanter le projet infernal d'enlever à un homme qui s'occupe du bien public et du bonheur de ceux qui l'entourent quelques années de vie, que la Providence peut encore lui accorder.* Ž. E. Žiliberai laiškas Stanislovui Augustui, ten pat, l. 393v.

⁵⁷ *Au moins si cet incident a été sensible à mon cœur, j'ai trouvé un grand soulagement dans le vif intérêt que tout le monde a témoigné à mon égard,* ten pat, l. 393v.

⁵⁸ Ten pat, l. 393v.

⁵⁹ Ten pat, l. 394.

⁶⁰ *Il est bien beau à vous d'intercéder pour l'homme, qui a voulu vous ôter la vie [...], mais [...] je n'ai pas le droit d'intervenir dans le cours légal et ordinaire de la justice, je serais toujours retenu par la crainte d'exposer aux mêmes dangers, que vous avez courus d'autres individus aussi innocents, quoique moins généreux que vous.* Stanislovo Augusto laiškas Ž. E. Žiliberui, 1782 m. gegužės 27 d., ten pat, l. 412–412v.

⁶¹ [...] *car j'ai déjà éprouvé combien il est odieux pour un homme de lettres, qui n'a jamais eu de procès, de commencer par une procédure criminelle.* Ž. E. Žiliberai laiškas Stanislovui Augustui, Vilnius, 1782 m. birželio 3 d., ten pat, l. 414.

⁶² Ž. E. Žiliberai laiškas Stanislovui Augustui, 1782 m. birželio 7 d., ten pat, l. 414.

⁶³ Stanislovo Augusto laiškas Ž. E. Žiliberui, 1782 m. birželio 7 d., ten pat, l. 416.

⁶⁴ Šį įvykį aprašė ir medalio tekstą pateikė Ž. E. Žiliberai draugas iš Liono Antuanas Fransua Prost de Roajė (*Antoine-François Prost de Royer*). Medalio tekstas originalo kalba: *Ob civem servatum Onuffrio Orłowski studij botanici in academia vlnensi repetitori diligentissimo, quodque nefandas detexit et impedit insidias, in VITAM GENTI REGIQUE ET CURAM magistri sui Joan. GILIBERTI, hist. Nat. Profes. M. D. CCLXXXII.* Žr.: A. F. Prost de Royer, *Dictionnaire de jurisprudence et des arrêts*, tome troisième, Lyon, 1783, p. 427.

Tačiau Ž. E. Žilibero problemos tuo nesibaigė, o jo šeimyninė padėtis liko įtempta. Kitais metais, 1783 m. kovo 17 d., jo žmona Sofi parašė nerimo kupiną laišką karaliui Stanislovui: „Tikėjimas, motinos pareigos verčia mane gyventi. Bet gaila! Koks sunkus mano gyvenimas! Mano skausmas pasiekė viršūnę! Neturiu jokių žinių iš savo vyro.“⁶⁵ Iš tiesų Ž. E. Žiliberas buvo dingęs, ir niekas nežinojo nei kur, nei kodėl. Žmonos žiniomis, Ž. E. Žiliberas gavo laišką iš Vilniaus, kuriame buvo reikalaujama, kad jis kuo greičiau išvyktų į Prancūziją. Jos nuomone, laišką parašė Ž. Berliūkas, „tas nelaimingas mūsų laimės pavyduolis“⁶⁶. Ji manė, kad Ž. Berliūkas, norėdamas „išsigelbėti iš niekšybės“, sukėlė Ž. E. Žiliberui įtarimą nekaltiems žmonėms, galbūt ir jai pačiai. Taip Ž. Berliūkas „įkaitino“ Ž. E. Žilibero galvą, ir šis iš nevilties pabėgo, palikdamas savo geradarius, savo žmoną ir vaikus⁶⁷. S. Žiliber vėliau rašė karaliui:

Jūsų Didenybe, tegul Jūsų Šviesybė maloni prisiminti rūpestį, kurį suteikė mano vyrui. Aš prašau Jūsų vardan to paties prielankumo, kuris bus gerbiamas visais laikais, visais būdais siekti atrasti tiesą, ir užtikrinti, kad mano vyras sugrįžtų, jam atleisti, parodyti jam, kad jis suklydo. Jūsų Didenybe, jeigu parodysite savo malonę, suteiksite gyvenimą ir laimę visai šeimai⁶⁸.

Toliau S. Žiliber rašė:

Aš negaliu patikėti, kad jis išvyko galutinai. Jis taip džiaugėsi grįžimu į Vilnių, kėlė į padanges Jūsų Šviesybės malones, jausdamasis toks laimingas, turėdamas tokį gerą valdovą kaip Jūs, ir naudodamas savo likusias dienas Jūsų tarnybai, kurios jis buvo pažadėjęs niekada nepalikti. Iki šio nemalonaus įvykio man nieko daugiau nereikėjo, širdis buvo pilna gyvo dėkingumo už tiek daug malonių, o ši šalis man yra brangesnė negu mano tėvynė⁶⁹.

Galiausiai Ž. E. Žilibero žmona prašė galimybės jai ir vaikams toliau likti bute, kol sulauks naujienų apie savo vyrą, ir kad jį ir jos vaikai nebūtų labai griežtai kontroliuojami⁷⁰.

⁶⁵ *La religion, les devoirs de mère m'obligent à vivre; mais hélas! que la vie est pénible pour moi, ma douleur est au comble! je n'ai aucune nouvelle de mon mari [...]*. Sofi Žiliber laiškas Stanislovui Augustui, 1783 m. kovo 17 d. Žr.: AGAD, ZP, sygn. 221, mikr. nr. 34720, l. 32v.

⁶⁶ *[...] Berluc, ce malheureux jaloux de notre bonheur [...]*, ten pat, l. 32.

⁶⁷ Ten pat, l. 32v.

⁶⁸ *Sire que Votre Majesté daigne se rappeler l'attachement qu'elle a eu la bonté d'avoir pour mon mari, je la prie au nom de ce même attachement qui nous honorera à jamais de faire faire les plus exactes recherches pour découvrir la vérité, et faire revenir mon mari; de lui pardonner, de le désabuser; votre Majesté si elle a cette bonté rendra la vie et le bonheur à toute une famille*, ten pat, l. 32v.

⁶⁹ *Je ne peux penser qu'il soit parti pour ne plus revenir. Il étoit si content de retourner à Vilna, élevant jusqu'aux nues les bontés de votre Majesté, se trouvant trop heureux de vivre sous un si bon maître, et d'employer le reste de ses jours à son service, qu'il avoit promis de ne jamais quitter. Moi-même depuis qu'il avoit fini ses affaires il ne me restoit rien à désirer, le cœur plein de la plus vive reconnaissance pour tant de bienfaits ce pays m'étoit plus cher que ma patrie [...]*, ten pat, l. 33.

⁷⁰ *Sire, je prie très humblement votre Majesté de vouloir bien donner des ordres pour suspendre toute décision jusqu'à ce qu'on ait des nouvelles de mon mari, qu'on me laisse dans l'appartement où je suis, qu'on ne nous traite pas avec tant de rigueur*, ten pat, l. 33–33v.

Taigi, Ž. E. Žiliberas skubiai išvyko iš Lietuvos ir grįžo į Prancūziją. Tačiau toliau susirašinėjo su valdovu Stanislovu Augustu. Remiantis laišku, parašytu Lione 1789 m. liepos 4 d. Stanislovui Augustui (tai yra po šešerių metų jam grįžus į Prancūziją), atrodo, kad jo išvykimas labiau buvo susijęs su sunkumais Vilniaus universitete ir Edukacinė komisija: „Kai palikau Jūsų karalystę, padariau klaidą pasirinkdamas formą prieš Edukacinę komisiją, o ne dėl esmės.“⁷¹ Mokslininkas aiškino, kad Edukacinė komisija turėjo teisę atleisti profesorius iš pareigų jiems pageidaujant, taigi ir profesoriai turėjo teisę palikti savo katedrą kada panorėję⁷². Stanislovo Augusto atsakyme Ž. E. Žiliberei išreikšta draugystė, kuri juos abu siejo:

Tai, kaip Jums atsakau, ir tai, kaip Jumis rūpinuosi, liudija Jums ypatingą mano dėmesį ir susidomėjimą Jumis, ir tai, nepaisant tam tikrų nukrypimų, kuriuos Jūs ir pats pripažįstate. Pats didžiausias iš jų tas, kurio ir aš būčiau nelinkęs Jums atleisti, jeigu Jūs leistumėte sau suabejoti vertybe žmogaus, kuris niekada nenustojė būti Jūsų draugu ir gynėju. O dabar užteks šia tema. Su malonumu paminėsiu, kad nieko labiau netrokštu, kaip džiaugtis Jūsų išsaugotais jausmais man [...]⁷³.

Iš Ž. E. Žilibero laiško, parašyto 1783 m. rugsėjo 25 d. (gavėjas nežinomas, gal tai buvo jo draugas ir kolega Ž. Briote?), aiškėja, kad mokslininkas su savo žmona susitaikė:

Mano žmona atvyko gana geros sveikatos, kartu su mano trejetu vaikų. Priėmiau ją namuose rūpestingai, kaip dėl jos drąsos ir įžymių savybių ji yra nusipelnusi. Padariau viską, ką galėjau, kad ji pamirštų šmeižtus, kuriais bandyta sutepti jos reputaciją, ir širdgėlas, kurias patyrė, kai manęs nebuvo. Šmeižtas dingsta ir gėda lieka tiems, kurie ją sugalvojo [...]⁷⁴.

⁷¹ *Lorsque j'ai abandonné votre royaume, je commis une faute dans la forme vis-à-vis la commission d'éducation, mais non pour le fond [...], ten pat, l. 34.*

⁷² Ž. E. Žiliberas vartojo žodį „férie“. „Férie“ terminą Bažnyčia vartoja apibūdinti savaites dienas (*Férie: terme dont l'Église se sert pour désigner les différents jours de la semaine*). Žr. *Dictionnaire de l'Académie française*, nouvelle édition, tome premier, Nismes, 1778, p. 501.

⁷³ *Par la manière dont je vous répons et dont je m'occupe de vos affaires, vous voyez le cas distingué ; que je continue à faire de vous, et l'intérêt que je prends à vous, malgré les irrégularités dont vous convenez vous-même. La plus grande et celle que je ne vous pardonnerai pas, seroit, si vous vous permettiez le moindre soupçon sur la vertu d'un homme, qui n'a jamais cessé d'être votre ami et votre défenseur. En voilà assez sur cet objet. Je me fais un plaisir de vous dire, que je souhaite de vous voir toujours conserver pour moi les sentiments, que vous me témoignez [...].* Stanislovo Augusto laiškas Ž. E. Žiliberei, Varšuva, 1789 m. gegužės 15 d., AGAD, ZP, sygn. 221, mikr. nr. 34720, l. 36–36v.

⁷⁴ *Ma femme est arrivée en asses bonne santé de même que mes trois enfants, je l'ai reçue chez moi avec tout l'empressement, que mérite son courage et ses éminentes qualités, j'ai fait tout ce que je pouvois pour lui faire oublier les calomnies dont on a voulu flétrir sa réputation, et les chagrins dont on l'a abreuvée pendant mon absence, la calomnie tombe et la honte reste pour ceux qui l'ont imaginée [...],* VUB, RS, f. 2, DC53/22, l. 144.

Lenkijos istorikas P. Daszkiewiczus, tyręs Ž. E. Žilibero asmenybę, teigė, kad priežastis, dėl kurios Ž. E. Žiliberas staiga grįžo į Prancūziją, lieka neaiški⁷⁵. Tai galėjo būti sveikata, politinės intrigos, santuokos problemos, nepasitenkinimas savo padėtimi⁷⁶. Istorikas citavo Ž. E. Žiliberą, kuris 1784 m. savo *Apperçu sur le magnétisme animal* („Apžvalga apie vitalinį magnetizmą (mesmerizmą)“⁷⁷) rašė:

tris kartus dėl siaubingosios intrigos buvau priverstas palikti garbingą darbo vietą, kuri buvo tokia patraukli man, nes mane priartino prie geriausiojo valdovo [Stanislovo Augusto], ir kad man suteikė galimybę visais būdais aktyviai praktikuoti medicinos mokslą⁷⁸.

Bet autorius pateikia informacijos ir apie profesoriaus sveikatos problemas: „Vos atvykęs į Lietuvą pastebėjau, kad klimatas man netiko. Jau nuo pirmosios žiemos patyriaus sausą kosulį ir spaudimą krūtinėje.“⁷⁹ 1798 m. savo darbe *Histoire des plantes d'Europe* („Europos augalų istorija“) jis paminėjo: „mano sveikata taip pablogėjo dėl persidirbimo, tad 1783 m. grįžau į Prancūziją“⁸⁰.

Tiesa, nors darbuose ir laiškuose Žiliberas rašė, kad tapo kažkokio sąmokslu auka, jis niekada netikslino, kas tai buvo: „aš atskleidžiau šlykščias savo persekiotojų, kuriuos labai gerai pažįstu, pinkles“⁸¹. Nesant dokumentų arba įrodymų, paslaptys lieka, bet lemiamas įvykis tikriausiai buvo bandymas nuuodyti. Galima suprasti Ž. E. Žilibero šoką, itin stiprų dar ir todėl, kad pats jis buvo gydytojas ir siekė išgelbėti kitų žmonių (t. y. savo pacientų) gyvybę.

Nepavyko atrasti dokumentų, kuriuose būtų plačiau papasakota apie Ž. Berliūko likimą. Bet kokių atvejų Ž. E. Žilibero šio proceso metu jau nebuvo Vilniuje, jis išvyko į

⁷⁵ *En 1783, il abandonna cependant ses fonctions et quitta brusquement la République des Deux Nations. Les causes de cette décision restent encore aujourd'hui très mystérieuses.* Žr.: P. Daszkiewicz, L'énigme du départ de Jean-Emmanuel Gilibert de la Lituanie, *Cahiers lituaniens*, nr. 13, 2014, p. 58.

⁷⁶ *Probablement n'aurons-nous jamais de certitudes sur les causes du départ de Gilibert de Lituanie : santé, intrigues politiques, problèmes conjugaux, mécontentement de sa situation matérielle,* ten pat, p. 59.

⁷⁷ Apie šią medicininę teoriją ir jos sklaidą Lietuvoje žr. V. G. S a m s o n ė, Ž. B e z l i a p o v i č, E. S a k a l a u s k a i t ė - J u o d e i k i e n ė, D. J a t u ž i s, Vitalinio magnetizmo praktika ir kritika, *Neurologijos seminarai*, nr. 21 (74), 2017, p. 208–213.

⁷⁸ [...] *trois fois empoisonné par une intrigue la plus atroce, je me suis vu forcé d'abandonner une place honorable qui avoit tant d'attrait pour moi, parce qu'elle me rapprochoit du meilleur des maîtres, & qu'elle me procuroit tous les moyens de traiter en grand la science médicinale.* Žr. J. E. G i l i b e r t, *Apperçu sur le magnétisme animal, ou résultat des observations faites à Lyon sur ce nouvel agent*, Genève, 1784, p. 74.

⁷⁹ *A peine arrivé en Lithuanie, je vis que le climat m'étoit contraire. Dès le premier hiver; j'éprouvai une toux sèche, & des resserrements de poitrine.* Ten pat, p. 6.

⁸⁰ *Ma santé s'étant entièrement dérangée par suite d'un travail excessif, je me rendis dans ma patrie en 1783.* J. E. G i l i b e r t, *Histoire des plantes d'Europe, ou éléments de botanique pratique*, t. premier, chez Amable Leroy imprimeur-libraire, Lyon, 1798, p. IX.

⁸¹ [...] *j'ai fait connaître la trame hideuse de mes persécuteurs qui me sont bien connus.* Ž. E. Žilibero laiškas, parašytas 1783 m. rugsėjo 25 d., VUB RS, f. 2, DC53/22, l. 144v.

savo gimtinę. Sunku šiandien ką nors pasakyti ir apie Anupro Orlausko tolesnį gyvenimą. Tačiau istoriografijoje šio žmogaus pavardė yra žinoma. Visgi būtina akcentuoti, kad išgelbėdama profesorių nuo mirties tikrai daug nusipelnė tarnaitė Barbora Baranauskaitė. Tačiau dėl socialinio statuso ir sudėtingos moters padėties XVIII a. visuomenėje jos poelgis neakcentuotas. Bet kuriuo atveju pasakojimo apie už medžio pasislėpusį ir mačiusį, kaip Ž. Berliūkas pylė nuodus į kavą profesoriui studentą, šaltiniai nepatvirtina, tiesiog žinoma, kad jis perspėjo mokslininką.

Išvados

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje buvo numatytos griežtos baudmės už nužudymus, tačiau nenuodijimas, kaip atskiras nusikaltimas, to meto teisinėje literatūroje neakcentuotas. Tiriant Vilniaus pavieto bylas XVIII a., tokių nusikaltimų rasta itin mažai.

1782 m. pavasarį pasikėsinta į botaniko, to meto Lietuvos vyriausiosios mokyklos profesoriaus Žano Emanuelio Žiliberio gyvybę. Smurtine veika kaltintas pas profesorių gyvenęs Žozefas Berliūkas – bajoras (ševaljė) iš Prancūzijos. Remiantis profesoriaus tarnų ir studentų apklausomis, šis asmuo turėjo intymių ryšių su profesoriaus žmona Sofi Žiliber ir jam buvo suteikta gana didelių teisių namuose, jis turėjo raktus nuo profesorienės kambario. Ne tik namiškiai, bet ir profesoriaus studentai paliudijo, kad jis ruošėsi nusikaltimui jau gana ilgą laiką, buvo įsigijęs grūstuvę. Tarnai ne kartą aptiko įtartinų miltelių pas Sofi Žiliber, kuri juos slėpdavo. Anot apklausos informacijos, tarnaitė Barbora Baranauskaitė, pamačiusi kavinuke įtartinų miltelių, pranešusi apie tai profesoriaus studentui Anuprui Orlauskui. Vilniaus universiteto mokslininkų ekspertizė patvirtino, kad tai buvo mirtini nuodai – arseno sulfidas.

Pats Ž. Berliūkas savo kaltę tiek apklausiamas, tiek teisme neigė, neprisipažino ir buvęs S. Žiliber meilužiu. Teisme jis gynėsi, kad jam pateikti kaltinimai dėl dokumentų klastojimo Kurše bei Rusijos imperijoje irgi buvo klaidingi; profesorius bei jo sutuoktinė jį norėjo tiesiog apšmeižti. Teismas priėmė gana švelnų nuosprendį – skyrė 3 metus kalėjimo. Po šio termino Ž. Berliūkas turėjo būti išvarytas iš valstybės. Apie jo likimą patikimų žinių nerasta.

Žinoma, kad Ž. E. Žiliberas, susijaudinęs dėl situacijos, savo korespondencijoje Abiejų Tautų Respublikos karaliui Stanislovui Augustui Poniatovskiui prašė neskirti sunkios baudmės Ž. Berliūkui. Šis įvykis dar labiau pablogino komplikuotą mokslininko padėtį Vilniuje ir jis netrukus išvyko iš šalies.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Dictionnaire de l'Académie françoise. Nouvelle édition, tome premier. Nismes: chez Pierre Beaume Editeur, 1778.

Georgo Forsterio laiškai iš Vilniaus. Sud. J. Kilius. Vilnius: Mokslas, 1988.

FRANK, Joseph. *Vilnius XIX amžiuje: atsiminimai*. Iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė. Kn. 1. Vilnius: Mintis, 2013.

GILIBERT, Jean-Emmanuel. *Apperçu sur le magnétisme animal, ou résultat des observations faites à Lyon sur ce nouvel agent*. Genève, 1784.

GILIBERT, Jean-Emmanuel. *Histoire des plantes d'Europe, ou élémens de botanique pratique. Ouvrage dans lequel on donne le signalement précis, suivant la méthode et les principes de Linné, des plantes indigènes, des étrangères les plus utiles, et une suite d'observations modernes*. T. 1. Lyon: Amable Leroy imprimeur–libraire, 1798.

GILIBERT, Jean-Emmanuel. Recueil d'observations relatives à la médecine expectante faites dans l'hôpital royal de Grodno, depuis 1774 jusques 1781. In: *L'autocratie de la nature*. Lyon, 1785, p. 40–101.

JUNDZIŁŁ, Stanisław Bonifacy. Pamiętniki życia, wyd. A. M. Kurpiel. In: *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*. T. XIII. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, s. 33–184.

LELEWELIS, Joachim. Antrosios bibliografinės knygos. In: *Dvejetas bibliografinių knygų*. Iš lenkų kalbos vertė Aldona Baliulienė [parengė Alma Braziūnienė, komentarų autorius Vidas Račius]. T. 2. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.

PROST DE ROYER, Antoine-Francois. *Dictionnaire de jurisprudence et des arrêts*. Tome troisième. Lyon: de l'imprimerie d'Aimé de la Roche, imprimeur du Gouvernement & de la Ville, 1783.

Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego: Naprzod, za Naiasnieyszego Hospodara Krola Jegomosci Zygmunta III. w Krakowie w Roku 1588. W Wilnie: w Drukarni J.K.M. Akademickiey Societatis Jesu, 1744.

ŽILIBERAS, Žanas Emanuelis. Lietuvos kaimo ekonomikos aprašymas. Iš prancūzų kalbos vertė Arnaud Parent, *Liaudies kultūra*, 2014, nr. 3, p. 48–52.

Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі. Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя, 1989.

ADAMOWICZ, Adam. *Krótki rys początkow i postępu anatomii w Polsce i Litwie, skróśłony na pamiątkę 50–letniego trwania Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego Wilenskiego dnia 12 Grn[u]dnia 1855 roku*. Wilno: Nakł. i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1855.

Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai. Ats. red. A. Bumblauskas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto turtai istorijos skersvėjuose (XVI–XXI amžiai). Ats. red. V. B. Pšibilskis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 2–3. Kraków: Anczyc, 1899–1900. *Vilniaus universiteto istorija*. T. 1: 1579–1803. Ats. red. V. Merkys. Vilnius: Mokslas, 1976.

BULOTA, Jonas. Kaip studentas profesorių išgelbėjo. *Universitas Vilnensis*, 2006, birželis, p. 10.

BURBA, Domininkas. Azartiniai lošimai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Šiaurės Atėnai*, 2006, rugsėjo 9, p. 3, 10.

BURBA, Domininkas. Drama mokslininko šeimoje: bandymas nuuodiyti Vilniaus universiteto profesorių Žaną Emanuelę Žiliberą 1782 m. = Drama in a scholar's family: the attempt to poison Vilnius university professor Jean-Emmanuel Gilibert in 1782. In: *Mokslu grįsto švietimo link: 2-oji tarptautinė mokslinė konferencija: 2017 m. spalio 19–20 d.: programa–kvietimas*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2017, p. 93–96.

BURBA, Domininkas. *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir bausmės XVIII amžiaus Vilniaus paviete: monografija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016.

BURBA, Domininkas. Smurtas bajorų šeimose XVIII amžiaus Vilniuje. *Štaurės Atėnai*, 2014 sausio 17, p. 10–11.

DASZKIEWICZ, Piotr. L'énigme du départ de Jean-Emmanuel Gilibert de la Lituanie. *Cahiers lituaniens*, 2014, N° 13, p. 57–60.

DASZKIEWICZ, Piotr. *Polityka i przyroda: rzecz o Jean Emmanuelu Gilibercie*. Warszawa: Neriton, 1995.

FUKSAS, Eduardas. *Papročių istorija. Galantiškasis amžius*. Vilnius: Mintis, 1997.

GALINIS, Vytautas. Lietuvos gamtos tyrimų pradininkas. *Mokslas ir gyvenimas*, 1981, Nr. 4, p. 13–14.

GUZEVIČIŪTĖ, Rūta. *Europos kostiumo tūkstantmetis*. Vilnius: Vaga, 2001.

HOMOLICKI, Michał. O planach Wilna, jakim było w XVI wieku. *Wizerunki i roztrząsania naukowe*, 1843, t. 24 (60), s. 1–109.

JANKEVIČIUS, Karolis, LEKAVIČIUS, Algirdas. Ižymus Lietuvos gamtininkas Jurgis Pabrėža. In: *Jurgis Pabrėža: (1771–1849)*. Ats. red. V. Petrauskas. Vilnius: Mintis, 1972, p. 3–7.

KRAKYTĖ, Asta. Vilniaus akademinė bendruomenė ir jos biblioteka XIX amžiaus pirmojoje pusėje: imperinio valdymo įtaka. *Knygotyra*, t. 51, 2008, p. 7–30.

MACHYNIA, Mariusz. *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów, 1777–1794*. T. 2: MACHYNIA, Mariusz, RAKUTIS, Valdas, SRZEDNICKI, Czesław. *Oficerowie wojska Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1777–1794: spisy: sztab, kawaleria, altyleria, wojska inżynierskie i piechota = Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karininkai, 1777–1794: sąrašai: štabas, kavalerija, altylerija, inžinierių korpusas ir pėstija*. T. 2. Kraków: Księg. Akademicka, 1999.

MOTTET, Alexandre. La Saint-Huberty en Pologne. *L'intermédiaire des chercheurs et curieux*, XXXe vol., N° 659, 10 juillet 1894, p. 8.

PARENT, Arnaud. From the Montpellier Faculty of Medicine to the Grodno Royal School of Medicine: how Dr. Jean-Emmanuel Gilibert Applied Medical Vitalism to Heal his Lithuanian Patients. In: *XVIII amžiaus studijos*. T. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: iššūkiai, laimėjimai, netektys: straipsnių rinkinys*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 210–237.

PARENT, Arnaud. Gydytojo botaniko Žano Emanuelio Žilibero pastebėjimai apie XVIII a. pabaigos lietuvių valstietijos gyvenimą. *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 3, p. 44–52.

PARENT, Arnaud. *Prancūzai Abiejų Tautų Respublikos pertvarkyme Stanislovo Augusto valdymo laikotarpiu (1764–1795 m.)*. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.

PARENT, Arnaud. Prancūzų gydytojų medicinos mokslo paveldas Lietuvoje XVIII a. paskutiniame ketvirtyje (Jeanas Emmanuelis Gilibert'as, Nicolas Regnier, Jacques'as Briotet). In: *XVIII amžiaus studijos*. T. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: valstybė, kultūra, edukacija*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 122–146.

RAMONAITĖ, Monika. The Career of the Doctor of Medicine and Philosophy Sefano Lorenzo Bisio in the Grand-Duchy of Lithuania. *Lithuanian Historical Studies*, vol. 21, 2017, p. 31–59.

SAMSONĖ, Viltė, BEZLIAPOVIČ, Žustina, SAKALAUSKAITĖ-JUODEIKIENĖ, Eglė, JATUŽIS, Dalius. Vitalinio magnetizmo praktika ir kritika. *Neurologijos seminarai*, Nr. 21 (74), 2017, p. 208–213.

SKRIDAILA, Audrius. Vilniaus universiteto Botanikos sodas ir mokslas jame 1781–2006 metais. In: *Mokslas Gamtos mokslų fakultete: ketvirtosios mokslinės konferencijos, vykusios 2006 m. lapkričio 23–24 d., pranešimai*. Sud. O. Rukšėnas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 118–128.

ŚLAWIŃSKI, Witold. Dr. Jan Emmanuel Gilibert, profesor i założyciel Ogródu Botanicznego w Wilnie: przyczynek bio-bibliograficzny do historii Uniwersytetu Wileńskiego. *Ateneum Wileńskie*, R. 3, 1925, z. 9, s. 38.

ŽILINSKAITĖ, Silva. Vilniaus universiteto Botanikos sodas Pilies gatvėje. *Sodo spalvos*, 2012, Nr. 3, p. 76–79.

БУЛОТА, Йонас. Наука, любовь и яд: образы старого Вильнюса. *Вильнюс*, 1997, № 6, с. 118–135.

БУРБА, Домининкас. Женщина шляхтянка перед судом: преступница и жертва. Гендерные особенности преступности Вильнюсского повета XVIII века. In: *Пол. Политика. Поликультурность: гендерные отношения и гендерные системы в прошлом и настоящем: материалы Седьмой международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории и Института этнологии и антропологии им. Миклухо-Маклая РАН, 9–12 октября 2014 года, Рязань*. Отв. ред. Н. Л. Пушкарева, О. Д. Попова, А. Д. Попова. Москва: Институт этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН, т. I, 2014, с. 467–471.

ИГНАТОВИЧ, Федор. Ж. Э. Жилибер и гродненская медицинская академия (к 270-летию со дня рождения). *Журнал Гродненского государственного медицинского университета*, 2011, № 2, с. 85–90.

ШИЯН, Наталия Михайловна, ЗАВЬЯЛОВА, Людмила Владимировна, ОПТАСЮК, Ольга Михайловна. *Гербарий Жана Эммануэля Жилибера*. Киев: Альтерпрес, 2013.

**ANALYSE D'UN DRAME FAMILIAL À VILNIUS AU XVIIIÈME SIÈCLE:
LA TENTATIVE D'EMPOISONNEMENT DONT FUT VICTIME
LE DR JEAN-EMMANUEL GILIBERT EN 1782**

Résumé

DOMININKAS BURBA
ARNAUD PARENT

L'article analyse la tentative d'empoisonnement dont fut victime en 1782 l'un des plus célèbres scientifiques du Grand-Duché de Lituanie du XVIIIe siècle, le botaniste et médecin français, professeur à l'école supérieure de Lituanie, le docteur Jean-Emmanuel Gilibert (1741–1814). L'étude s'appuie sur les

pièces du procès qui s'en suivit ainsi que sur la correspondance personnelle du professeur et de son épouse. Si le droit du Grand-Duché réprimait sévèrement les meurtres, il semble que l'empoisonnement constituait une catégorie à part qui n'était pas particulièrement sanctionnée. Il est vrai que ce type de crime apparaît peu dans les archives du tribunal du district de Vilnius pour cette époque.

Au printemps 1782 on attenta donc à la vie de Jean-Emmanuel Gilibert. La tentative était le fait de son compatriote, le chevalier Joseph de Berluc, qu'il hébergeait alors chez lui. A la lecture du compte-rendu des interrogatoires des domestiques et des étudiants du professeur, il appert que Berluc allait et venait librement dans le logement, possédant même la clef de la chambre de l'épouse du professeur, Sophie Gilibert, avec laquelle il entretenait des relations intimes. Les domestiques et les étudiants du professeur témoignèrent que Berluc se préparait à passer à l'acte depuis longtemps. Plus d'une fois des poudres suspectes cachées par Sophie Gilibert avaient été découvertes. Lors des auditions la servante Barbora Baranauskaitė (*Barbara Baranowska*) affirma avoir vu de telles poudres dans la cafetière et en avoir averti l'étudiant de Gilibert Anupras Orlovskis (*Onufry Orłowski*). Des expertises menées par des savants de l'Université de Vilnius confirmèrent que ces poudres étaient de l'arsenic, un poison mortel. Berluc, tant lors de l'enquête, que devant le tribunal, nia toute responsabilité. Il ne reconnut pas non plus être l'amant de Sophie Gilibert. Dans sa défense, il déclara que les accusations selon lesquelles il avait également falsifié des documents officiels russes étaient sans fondement, et que le professeur et son épouse ne cherchaient qu'à le diffamer. Reconnu coupable, Berluc se vit infliger une peine légère de trois mois d'emprisonnement assortie d'une expulsion du territoire du Grand-Duché, on ignore ce qu'il advint de lui par la suite. Quant à Gilibert on sait qu'il fut fortement choqué par la tentative d'empoisonnement, comme le montrent ses lettres au souverain de la République des deux Nations Stanislas Auguste Poniatowski, auquel il avait demandé que ne soit pas infligée une lourde peine à Berluc. Suite à cette affaire, le docteur Gilibert, dont la situation dans le Grand-Duché était déjà rendue difficile par la fermeture de l'Ecole royale de médecine de Grodno qu'il dirigeait, décida de retourner en France.

Gauta 2019 m. kovo mėn.
Priimta 2019 m. birželio mėn.

Domininkas Burbas – humanitarinių mokslų daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos docentas. Moksliniai interesai: Vilniaus miesto socialinė istorija Naujaisiais laikais, permainingos Lietuvos visuomenėje XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje, nusikalstamumo istorija, kelionių ir turizmo istorija.

Adresas: T. Ševčenkos g. 31, Vilnius, LT-03111
El. paštas: domininkasb@gmail.com

Arnaud Parent – humanitarinių mokslų daktaras, Mykolo Romerio universiteto Filosofijos ir humanitarinių mokslų instituto lektorius. Moksliniai interesai: Prancūzijos švietėjų idėjos Abiejų Tautų Respublikoje, moksliniai bei kultūriniai Lietuvos ir Prancūzijos ryšiai Apšvietos epochoje.

Adresas: Ateities g. 20, Vilnius
El. paštas: arnaudparent@hotmail.com

Lietuvos istorijos metraštis = The Year-Book of Lithuanian History = Jahrbuch für litauische Geschichte / Lietuvos istorijos institutas; redakcinė kolegija: Gintautas Sliesoriūnas (pirm.)... [et al]. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019.

ISSN 0202-3342

2019 metai 2. – 2019. – 238 p. – Santr. angl. – Bibliogr. nuorodose ir str. gale. –

Metraštyje skelbiami reikšmingi 2019 metų antrojo pusmečio Lietuvos istorikų darbai, istorijos šaltinių publikacijos, mokslo gyvenimas.

Mokslo žurnalas

Lietuvos istorijos institutas
LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS
2019 metai 2

Redaktorė *Ieva Puluikienė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Santraukas į anglų kalbą vertė *Ieva Vitėnienė*

2019 11 19. 16,78 leidyb. apsk. l. Tiražas 150 egz.

Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius